

Herdenkings-evacuatieocht 10 mei 2005

Willem H. Strous

Een 'wild' idee

Op een zondagmorgen in september 2004 sprak mevrouw H(ennie) van Wijk-Verwoert mij onder de toren van de Cunerakerk, bij het uitgaan van de kerk, aan; zij had een 'wild' idee en daar wilde ze graag eens met mij over praten.

Mevrouw Van Wijk had haar wilde idee opgedaan tijdens contacten met twee PABO-studenten uit Ede die een lespakket voor basisscholen moesten maken over de meidagen van 1940. De studenten interviewden daarvoor onder andere mevrouw Van Wijk-Verwoert die als tiener de evacuatie van Rhenen van 10 mei 1940 had meegemaakt. Haar interview en een persoonlijke ervaring met een herdenking van 65 jaar na dato in Hoogland/Amersfoort waren voor mevrouw Van Wijk aanleiding om zich af te vragen of in Rhenen niet iets moest worden gedaan aan een herdenking van de gebeurtenissen van 10 mei 1940.

Bij ons eerste overleg kwamen we al tot de conclusie dat een herdenking van de evacuatie niet zonder medewerking van de gemeente kon worden uitgevoerd. Indertijd werd de evacuatie voorbereid en uitgevoerd door het toenmalige gemeentebestuur, en in de opvanggemeenten werd het onderdak geregeld door de besturen daar. Als onze herdenking door zou gaan, zou het mooi zijn als we ook nu zouden worden ontvangen door of namens die opvanggemeenten. En, ook niet onbelangrijk, als we het Rhenense gemeentebestuur warm wisten te krijgen voor Hennie's idee, zou er vast wel een financiële bijdrage komen.

Burgemeester Frits Naafs was onmiddellijk enthousiast, en wist zijn enthousiasme te overtuigen van de noodzaak van een herdenking van de evacuatie van Rhenen op 10 mei 1940.

Mevrouw H. van Wijk-Verwoert (foto Hist. Ver. 'Crempene', Krimpen a/d Lek)

J.M. Schäffer, Evacuatie van Rhenen in kolenschuiten in 1940, olieverf op doek, 1942, 86 x 44 cm (foto van prentbriefkaart uit museum Het Rondeel)

siasme over te brengen op de wethouders. Het college van B&W schakelde het gemeentelijk apparaat in voor de organisatie, met name de dames Eveline Henneke en Sakina Akhny van de afdeling Voorlichting en de Stichting Het voormalig Gast- en Weeshuis stelde een budget beschikbaar. De voorbereidingen konden beginnen.

Mei 1940

In mei 1940 waren er 5.700 Rhenenaren en Achterbergers die naar de Zuidhollandse eilanden moesten vervoerd; Elstenaren hoefden niet te evacueren, zij zaten ver genoeg van de frontlinie vandaan. De plannen voor het transport waren al maanden tevoren gemaakt en voor dat doel lagen aan de loswal een 14-tal kolen- en graanschuiten te wachten met een 5-tal sleepboten. Omdat niemand echt in een oorlog geloofde, paktten de schippers, zo wil het verhaal, nog wel eens een vrachdje om een extraatje te verdienen. Dat betekende dat op 10 mei de schuiten niet schoon waren.

Het moet vanuit de lucht een indrukwekkend gezicht zijn geweest, deze tientallen schuiten die langzaam de Rijn afzakten want ook vanuit Wageningen werd de bevolking via de Rijn afgevoerd en de Veenendaalers scheepten zich in Elst(U) in. In totaal ging het om zo'n 20.000 evacuees.

Goeree-Overflakkee en andere Zuidhollandse eilanden werden niet bereikt. Omdat de Duitsers parachutisten hadden ingezet bij Rotterdam werd daar al hard gevochten en moesten de evacuees aan deze kant van Rotterdam worden ondergebracht. De historische vereniging van Krimpen aan de Lek 'Crempene' gaf eind 2003 een

boekje uit over de tijdelijke opvang van de Rhenense bevolking in Krimpen. De auteur, de heer H.C.A. Klip, heeft, na een uitvoerige beschrijving van de voorgeschiedenis, de alleen in zijn gemeente bewaard gebleven lijsten gepubliceerd van evacuees en de adressen waar zij waren ondergebracht. Zijn boekje heeft in het voorjaar van 2004 gretig aftrek gevonden in Rhenen waar de evacuatie van mei 1940 erg veel herinneringen bleek op te roepen.

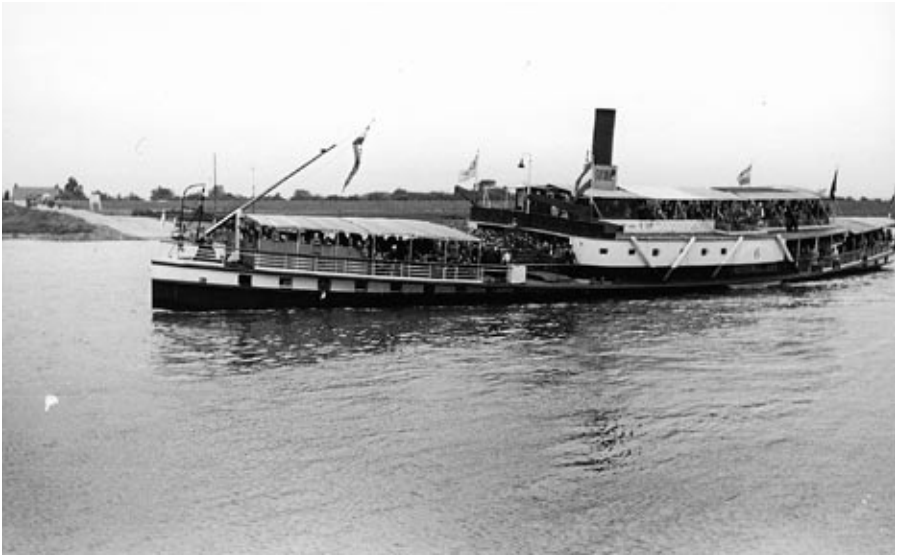

Terugkomst van de evacués in Rhenen met de Reederij op den Lek No. 6 in de tweede helft mei 1940; links met hoed burgemeester d'Aumale van Hardenbroek. (coll. H.P.Deys, Rhenen)

Toen de strijd gestreden was en Nederland zich had overgegeven, wilden de Rhenenaren zo snel mogelijk weer naar huis. Sommigen hadden niet het geduld om te wachten op georganiseerd vervoer en vonden zelf manieren om naar huis terug te keren. De meesten gingen op een gerieflijker manier terug dan op de heenreis. De autoriteiten hadden één van de raderboten die de lijndienst Rotterdam-Schoonhoven-Culemborg v.v. onderhielden, ingeschakeld en men ging in drie vaarten, de eerste op 17 mei en de laatste op 30 mei 1940, naar huis met de Reederij op den Lek No. 6.

Vorbereidingen

Voor een herhaling van de evacuatietocht in mei 2005, 65 jaar na dato, moesten een paar zaken helder worden. Op welke dag zou de herdenkingstocht plaatsvinden? Hoe zou de heen- en terugreis moeten zijn? Wie zouden er meegaan? Zou er een ontvangst in Krimpen aan de Lek kunnen worden geregeld?

In de zomer van 1942 brachten inwoners van de opvanggemeenten een tegenbezoek aan Rhenen. Ook bij deze gelegenheid was de Reederij op den Lek No. 6 ingeschakeld (coll. J.G. Koekoek, Rhenen)

De inwoners van Krimpen aan de Lek en andere gemeenten werden begroet met een ereboog van water (wie kent het idee daarachter?). Op de achtergrond de oude spoorbrug. (coll. J.G. Koekoek, Rhenen)

- De vrijdag vóór Pinksteren 2005 zou op de 13^e mei vallen; de 10^e mei, de datum waarop in 1940 de evacuatie verliep, zou in 2005 op een dinsdag zijn. Er werd gekozen voor de juiste datum, niet voor de dag, dus voor dinsdag 10 mei 2005.
- Een heenreis naar Krimpen aan de Lek in smerige kolen- en graanschuiten, getrokken door sleepboten, was geen optie. Daarom werd gekozen voor bussen. De terugreis kon met dezelfde raderboot gebeuren als in mei 1940. Dit schip, de voormalige Reederij op den Lek No. 6, werd als partyschip, onder de naam Kapitein Kok naar zijn laatste gezagvoerder, teruggevonden in Amsterdam aan de Javakade. De boot werd bezichtigd op donderdagmiddag 11 november 2004; in overleg met de manager werd vastgesteld dat, gelet op de leeftijden van de potentiële deelnemers en de inrichting en capaciteit van de boot, het aantal deelnemers moest worden beperkt tot circa 220.

**RADERSALONBOOT
KAPITEIN KOK**

16 december 2004 met een verslaggeefster en een cameraman van RTV Utrecht een uitstapje naar Amsterdam voor een interview en opnamen van de Kapitein Kok die op 27 december 2004 werden uitgezonden. Er werd dus voldoende publiciteit gegeven aan de plannen.

- Op vrijdag 4 februari 2005 werd een bezoek gebracht aan burgemeester ir. C.W. Veerhoek en wethouder R.P.A. van de Haterd van de gemeente Nederlek waarin de voormalige gemeenten Lekkerkerk en Krimpen aan de Lek bij een fusie waren opgegaan. Wij gingen erheen om te overleggen over een geschikte lokatie waar Rhenenaren en Nederlekkers elkaar zouden kunnen ontmoeten. Toen burge-

Eind januari 2005 kon worden besloten ook de partners van de voormalige evacuatie uit te nodigen.

- De criteria voor deelname aan de herdenkingstocht waren dat men bewust de evacuatie had meegemaakt, daaraan nog eigen herinneringen zou hebben, en dat men nu nog in Rhenen zou wonen; vanwege de gemeentelijke subsidie kwamen alleen Rhenense inwoners in aanmerking. Het zou geen uitstapje worden maar een herdenking van de meidagen 1940.

Via oproepen in de plaatselijke pers gedurende drie opeenvolgende weken vanaf medio december 2004 werd geïnteresseerden gevraagd zich te melden. Persberichten werden verspreid onder de regionale media. Mevrouw van Wijk en Strous maakten op

Het gedenkraam in de N.H. Kerk in Krimpen aan de Lek (foto H.C.A. Klip, Krimpen a/d Lek)

Op het raam staat de tekst: Dit raam is geschonken door de Rhenense vluchtelingen, die op 10 Mei 1940 van hunne haardsteden verdreven door de verwoestende oorlogsfakkkel een toevluchtsoord hebben gevonden in Krimpen aan de Lek.

Dick Prosman, gemeentesecretaris Miriam Oosterwijk en de nestor van de gemeenteraad Jan de Jong namen ieder een bus met inzittenden onder hun hoede en stipt om 09.00uur werd vertrokken. In de Herenstraat werd stapvoets gereden om iedereen te wijzen op de stenen oriënteertafel tegenover het oude gemeentehuis die vier opvanggemeenten, Bergambacht, Berkenwoude, Krimpen aan de Lek en Lekkerkerk in 1948 aan Rhenen schonken als aandenken aan de evacuatie. Een motoragent begeleidde de colonne via Elst (U), Amerongen en Leersum tot aan de A12 bij Maarsbergen.

meester Naafs het idee had uitgelegd bleek het Nederlekse gemeentebeestuur even gastvrij als 65 jaar geleden: de sporthal De Walvis werd onmiddellijk aangeboden en zij zouden daar zorgen voor een ontvangst met koffie en gebak en een lunch. De coördinatie van het verblijf van de Rhenenaren, het echte werk voor de dag, zou worden toevertrouwd aan de historische vereniging 'Crempene', waarvan het bestuur al in januari van hun enthousiasme had blijk gegeven.

De heenreis

Op dinsdag 10 mei 2005 vanaf 08.00uur verzamelden de ruim 200 deelnemers zich bij het gemeentehuis aan de Nieuwe Veenendaalseweg. Men kreeg naamkaartjes uitgedeeld en werd ingedeeld in de vijf Connexxion-bussen. De wethouders Jan Bouwhuis, Marius Guichelaar en

Sporthal De Walvis met oude bekenden uit Rhenen en de Krimpenervaard (foto Hist. Ver. 'Crempe', Krimpen a.d Lek)

Tegen 10.30uur kwam de stoet via Bergambacht aan op de Lekdijk in Nederlek waar de bussen werden opgewacht door een 5-tal leden van 'Crempene', de dames Jannie Rook-Boogaert en Riet Visser-Butter, en de heren Floor Hartog, Henk Klip en Aris Middelkoop. In iedere bus stapte een begeleider in die gedurende de tocht van ruim een half uur uitleg gaf over de omgeving, waarbij zoveel mogelijk de huizen werden aangewezen waar in mei 1940 evacuees waren gehuisvest. Langs de dijk was bij verschillende particulieren de vlag uitgestoken en de erebogen op de dijk ter gelegenheid van bevrijdingsdag waren speciaal voor ons bezoek nog een paar dagen blijven staan. Extra langzaam werd gereden toen we de Nederlands Hervormde kerk bij het veer op de dijk in Krimpen aan de Lek passeerden; ook hier wapperden de vlaggen van de toren. In deze kerk werd op 30 mei 1942 een gedenkraam aangeboden door de Rhenense bevolking als dank voor alle goede zorgen tijdens de evacuatieperiode. Ook hier werden we voorafgegaan door een politie-escorte. Tegen 11.15uur kwamen we aan bij de sporthal 'De Walvis'¹ waar we werden ontvangen met koffie en gebak.

De ontmoeting

De bedoeling van ons verblijf in 'De Walvis' was om evacuees en opvanggezinnen met elkaar in contact te brengen. De opkomst van voormalige opvanggezinsleden viel wat tegen, hoewel in de lokale pers voldoende aandacht was geschonken aan

De oriënteertafel tegenover het oude gemeentehuis aan de Herenstraat bovenaan de Buitennomme. (foto Willem H. Strous, Rheden, 2005)

De plaquette met de uitsnede uit de gravure van 1772 naar Jan de Beijers tekening uit 1745, voorstellende 'De Stad Rhenen en het Rhenense gebergte tot op Wageningen, vanaf de overzijde des Rijns te zien'. (foto Willem H. Strous, Rhenen, 2005)

de ontvangst. Blijkbaar leven de gebeurtenissen uit de meidagen van 1940 bij de Krimpense kinderen van toen niet in die mate als in Rhenen. Misschien ook wel begrijpelijk want de ervaringen zijn niet met elkaar te vergelijken. Wat voor de een een vlucht was met achterlating van al wat dierbaar was, betekende voor de ander niet meer dan een paar weken een aantal onverwachte logees in huis.

De ontvangst was er echter niet minder hartelijk om. De Krimpenaren en de Rhenenaren werden, voor zover ze elkaar al niet spontaan terugvonden, door de gastheer van de dag, Piet Hardam, via de microfoon naar elkaar toegepraat. Foto's en albums kwamen tevoorschijn en herinneringen werden opgehaald. Onbekenden kwamen met elkaar in gesprek en al met al was de tijd veel te kort. Adressen en telefoonnummers werden uitgewisseld voor een volgend contact. Een verslaggever van het Rotterdams Dagblad editie IJssel en Lek liep rond op zoek naar mooie verhalen voor zijn artikel.

Burgemeester Veerhoek haalde herinneringen op aan de meidagen van 1940 toen het toenmalige gemeentebestuur van Krimpen aan de Lek op de zaterdagmorgen voor Pinksteren plotseling werd geconfronteerd met een vloot rijnakken met duizen-

Lunch in de sporthal De Walvis, Krimpen aan de Lek (foto H.S. Strous-de Haas)

den vluchtelingen die allemaal zo snel mogelijk aan wal wilden. De onverwachte gasten waren na een etmaal benedendeks opgesloten te hebben gezeten, zonder sanitair en zonder catering zoals we dat nu noemen, toe aan vers brood of een warme maaltijd en vooral een grondige wasbeurt. In het verslag van Veerhoeks toenmalige voorganger, burgemeester Oort, wordt niets gezegd over de criteria omtrent het wel of niet opnemen van evacués; Krimpen was immers niet aangewezen als vluchtoord. Overredingskracht, maar vooral ook improvisatietalent en gewoon menselijkheid, heeft dat gebrek aan voorbereiding gecompenseerd, wat mag blijken uit de actie van het meisje Huibertje Kooij. Zij kwam later op de dag bij haar moeder binnenlopen met evacués. ‘Kom maar bij ons’, had ze gezegd, en moeder die al vier evacués had opgevangen, vond het goed. Overigens, vertelde Veerhoek, kwamen de evacués niet met lege handen. Er kwamen ook nog eens 4.900 roodbonte koeien mee en dat in de Krimpenervaard die al barstte van de zwartbonte koeien.

Burgemeester Naafs bedankte het gemeentebestuur van Nederlek en de historische vereniging ‘Crepene’ voor de gulle ontvangsten van 65 jaar geleden en van deze dag. Ook hij vertelde over de organisatie en de uitvoering van de evacuatie van mei 1940 maar dan vanuit het Rhenense gezichtspunt.

Er werden geschenken uitgewisseld. De gemeente Nederlek bood Rhenen aan de oriëntaertafel tegenover het oude gemeentehuis bovenaan de Buitenomme te restaureren zodat zij weer 60 jaar mee kan; het gedenkteken is momenteel aan een grondige opknappbeurt toe. De gemeente Rhenen schonk Nederlek een plaquette met een uitsnede van een gravure uit 1772, gemaakt naar een oorspronkelijke tekening van

Jan de Beijer uit 1745, voorstellende 'De Stad Rhenen en het Rhenense gebergte tot op Wageningen, vanaf de overzijde des Rijns te zien'. Tot slot van het officiële gedeelte werd een toast uitgebracht door beide burgemeesters.

Door mevrouw Van Wijk werd een door haar ontworpen en geborduurd herdenkingsvaantje uitgereikt aan alle personen die een bijdrage hadden geleverd aan het welslagen van de dag.

Hierna was het tijd voor de lunch, en werden er natuurlijk weer volop herinneringen opgehaald. Voor velen veel te vroeg was het tijd om de bussen op te zoeken om naar de Kapitein Kok te rijden die lag te wachten bij de IHC-werf, dezelfde werf waar de Kapitein Kok, toen nog de Reederij op den Lek No.6, altijd in onderhoud is geweest. Na een uurtje gewacht te hebben op de Commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht die, naar de juiste aanlegsteiger zoekend, had rondgereden en uiteindelijk aan de andere kant van de Lek bleek te zijn aangeland, vertrok de Kapitein Kok om 15.00uur, zonder hem.

De Kapitein Kok

Deze radersalonboot is niet meer te vergelijken met de Reederij op den Lek No.6 die tussen 1911 en 1946 een lijndienst voer tussen Rotterdam en Culemborg; in 1948 werd de hele lijn opgeheven.

Ze werd in 1911 gebouwd op de scheepswerf van J. & K. Smit te Kinderdijk. Na 1948 heeft de 'Zes' nog enkele jaren als verhuurboot gevaren waarna zij in 1950 naar Ludwigshafen aan de Rijn in Duitsland werd verkocht. Daar deed ze dienst als loodsstation en restaurantboot totdat ze in 1976 door de Nederlandse familie Key werd aangekocht en weer naar Nederland kwam om geheel hersteld en gerestaureerd te worden. Als eerbetoon aan de laatste kapitein werd ze omgedoopt tot Kapitein Kok. Sinds die tijd heeft ze haar thuishaven in Amsterdam, momenteel aan de Javakade. Het Amsterdamse stadsdeel Zeeburg heeft de Kapitein Kok aangewezen tot locatie voor het, al varende, voltrekken van huwelijken.

In de tijd dat de raderboot de lijndienst onderhield kon ze tot 1.200 passagiers, vracht en vee vervoeren. Nu, na de restauratie, met de veel gerieflijker en luxe accommodatie is de capaciteit maximaal 375 personen. De Kapitein Kok is een echte raderboot met twee schepraderen die onafhankelijk van elkaar kunnen draaien; voor een betere wendbaarheid op de drukke Nederlandse waterwegen is bij de restauratie een boegschroef aangebracht. Het zien van de beide schepraderen in werking vanuit de radersalon is een fascinerend gezicht.

De terugreis

Na te zijn uitgezwaaid door onze Krimpense gastvrouwen en -heren zocht iedereen een plekje in de radersalon of de panaromasalon waar onder genot van koffie

Een hoekje van de radersalon (foto H.C.A. Klip, Krimpen a/d Lek)

Vertrek vanaf de IHC Scheepswerf in Krimpen aan de Lek (foto J. van den Hoofdakker, Harderwijk)

met koek de gesprekken op gang kwamen of werden voortgezet. De tocht bleek niet alleen een herdenkingstocht te zijn, het was ook een terugvinden van oude bekenden die elkaar jaren geleden uit het oog hadden verloren. Men deelde echter allemaal een gemeenschappelijke ervaring, namelijk de evacuatie van de meidagen van 1940. Ook dit derde onderdeel van de dag was een succes.

Na een welkomstwoord en een uitleg over de gang van zaken van de middag en de avond door Pim Strous, kwam Hennie van Wijk aan het woord. Zij haalde haar persoonlijke herinneringen op aan de meidagen van 1940, aan de evacuatie zoals zij die meemaakte. Hennie behoorde tot de groep vluchtelingen voor wie op zaterdag nog geen onderdak was gevonden, zij moest nog een tweede nacht aan boord van de smerige rijnen bivaakkeren. Haar verhaal is elders in dit nummer opgenomen maar ik wil hier met nadruk wijzen op haar verzoek om eens op Tweede Pinksterdag naar de Grebbeberg te komen als 8 R.I. haar 382 gesneuvelde kameraden herdenkt. De groep van overlevenden wordt ieder jaar kleiner en de groep van belangstellenden helaas ook. Vooral de jongeren komen al helemaal niet meer. Daarna werd het onder het genot van een hapje en een drankje gezellig. Verhalen en anekdotes werden uitgewisseld; er werd rondgelopen, ook op dek, en bij de kapitein in zijn stuurhut op de brug werd in en uitgelopen. Het schutten in de

De Kapitein Kok in de buurt van Schoonhoven. Blijkbaar is iedereen net genodigd aan het buffet want er is niemand aan dek. (foto J. van den Hoofdakker, Harderwijk)

sluizen van Hagestein en Amerongen/Wijk bij Duurstede trok veel bekijks, en commentaar, vooral van de mannelijke passagiers; hier stonden al familieleden van enkele opvarenden de boot op te wachten.

Schutten (foto H.S. Strous-de Haas)

Daar tussendoor stond om half vijf een prima verzorgd buffet klaar in de voormalige eerste klassalon. De hele middag en avond werden de voormalige evacués aangesproken en geïnterviewd door meevarende journalisten van De Gelderlander, de Rhenense Betuwse Courant, De Hank, en RTV Utrecht. De Rhenense videoclub van het trio Hendriks, Looijen en Weijzenfeld draaiden van de hele dag in totaal zes uur film, waarvan na montage een dvd van ruim twee uur overbleef². Tegen zes uur moest burgemeester Naafs medelen dat de aankomst in Rhenen veel later zou worden. De reden was enerzijds dat er een uur later vertrokken was uit Krimpen aan de Lek, anderzijds de sterke tegenstroom waardoor de raderen van de Kapitein Kok de boot niet sneller konden laten varen dan 12 km per uur. Het was wel jammer maar de organisatie besloot Rhenen te melden dat de muziekkorpsen, die voor kwart over zeven gevraagd waren op de Loswal aanwezig te zijn, moesten worden afgebeeld. Er zou iemand van de gemeente naar de Loswal gaan om de afhalers in te lichten over de vertraging.

Rond half tien passeerden we het Ingense veer waar aan de Elsterse kant op de veerstoep alweer Rhenense familieleden stonden te zwaaien die daarna tijd genoeg

hadden om naar Rhenen te rijden waar de Kapitein Kok tussen kwart over tien en half elf aan de Loswal aanlegde. Het was toen aan het donkeren zodat kapitein Van Hulten de bootverlichting aan deed waardoor vanaf de wal mooie foto's gemaakt konden worden.

Aankomst bij de Loswal in Rhenen (foto W. ter Wielen, Rhenen)

‘Het was een geweldige dag, ontzettend leuk om mee te maken. Bedankt!’ werd vele malen gezegd terwijl de deelnemers door Naafs en Stous in het donker van de loopplank werden geholpen.

De begroeting tussen opvarenden en afhalers was uiteraard hartelijk en verhalen over de dag kwamen meteen op gang. Moe van de lange dag en de vele indrukken ging men naar huis.

Voor de organisatoren van de dag was het belangrijk dat de meegereisde huisarts en Rode Kruismedewerkers niets te doen hebben gehad; voor hen was het een werkeloze dag geweest, gelukkig, maar ze hebben dat niet betreurd.

Zo was het voor iedereen een geslaagde dag, van begin tot einde.

¹ Wist u dat Krimpen aan de Lek in vroeger jaren een plaats was vanwaar walvisvaarders vertrokken?

² Deze dvd is op maandag 22 augustus 2005 voor deelnemers aan de tocht vertoond in de hal van het gemeentehuis.